הלכה · משנה תורה · מפרשים · לחם משנה · ספר מדע

לחם משנה על משנה תורה, הלכות תשובה

רבי אברהם די בוטון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם משנה על משנה תורה, הלכות תשובה

רבי אברהם די בוטון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-תשובה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 4
הלכה ד 5
פרק ב 6
הלכה א 6
הלכה ב 7
הלכה ג 7
הלכה ד 8
הלכה ה 8
הלכה ו 8
הלכה ז 8
הלכה ח 9
הלכה ט 9
פרק ג 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ג 11
הלכה ד 12
הלכה ה 12
הלכה ז 13
הלכה יא 17
הלכה יד 17
פרק ד 17
הלכה א 17
הלכה ב 18
הלכה ג 18
הלכה ד 18
פרק ה 19
הלכה א 19
הלכה ב 19
הלכה ד 19
פרק ו 19
הלכה א 19
הלכה ה 19
פרק ז 20
הלכה ח 20
פרק ח 20
הלכה א 20
הלכה ב 21
הלכה ה 21
הלכה ז 21

פרק א

הלכה א

כל מצות עשה וכו' והתודו את חטאתם וכו'. כן אמרו בספרי על פסוק זה ושם נתבאר קצת מדברים אלו שהזכיר רבנו:

שנאמר מכל חטאת האדם. כלומר דקרא קאמר איש או אשה כי יעשו אחת מכל חטאות האדם והתודו את חטאתם. וה"ה דהוה מצי לרבויי מהאי קרא דכל חטאות האדם בעלי חטאות ואשמות אלא שמצא הדבר יותר מפורש בחטאות ואשמות, ואין להקשות למה לי קרא דוהתודה עליו גבי חטאות ואשמות תיפוק ליה מהכא דכבר אצטריך להרבה דרשות שדרשו בספרי:

הלכה ב

שעיר המשתלח וכו'. בריש שבועות (דף ב':) אמרו במשנה על שאר עבירות שבתורה כו'. (עיין בכ"מ) , עוד אמרו שם האי עשה ה"ד אי דלא עבד תשובה זבח רשעים תועבה אי דעבד תשובה [כל יום נמי] דתניא עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו א"ר זירא בעומד במרדו ורבי היא דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר וכו', ע"כ. ולכאורה נראה דבגמרא הקשו דההיא מצות עשה אי דלא עשה תשובה אמאי מכפר עליו שעיר המשתלח הא זבח רשעים הוא ואין השעיר מכפר עליו. ותירצו דאתיא כרבי וא"כ תימה על רבנו דאיך קאמר דשעיר המשתלח מכפר אע"פ שלא עשה תשובה על הקלות הא בגמרא אמרו דאינו כן אלא לרבי דהיכי תירצו בעומד במרדו ורבי היא ואנן קי"ל כרבנן ודלא כרבי דאי כרבי אפילו אחמורות נמי שעיר המשתלח מכפר ורבינו כתב דעל החמורות אינו מכפר וא"כ ודאי דפסק כרבנן וכן כתב לקמן עצמו של יוה"כ מכפר לשבים והיינו כר' יהודה דפליג עליה דרבי כדאמרינן שם בגמרא דלרבי אפילו לאינן שבים מכפר וא"כ איך כתב רבינו דעל הקלות מכפר. ונראה דהוא ז"ל מפרש דברי המקשה כך האי עשה היכי דמי אי דלא עביד תשובה א"כ כל הני דמתניתין נמי דלא עבד תשובה דבחד גוונא מיירי מתניתין וא"כ קשה דעל החמורות מאי מכפר היכא דלא עבד תשובה הא זבח רשעים תועבה אבל על עשה לית ליה שום קושיא כלל ומאי דקאמר האי עשה היכי דמי הוא משום דבעי למפרך הקושיא האחרת היכא דעבד תשובה והך פירכא לא קאי אלא אעשה לכך קאמר האי עשה היכי דמי אבל לעולם דהקושיא הראשונה לא הוי אלא אכריתות ומיתות ב"ד. וא"ת מי הזקיקו לרבינו לפרש כן בדברי הגמרא וי"ל דרצה למעט במחלוקת שבין רבי לרבנן וכיון דלרבי מכפר אפילו אכריתות די לנו לומר שלרבנן דעל

הכריתות אינו מכפר אבל על הקלות מכפר. ועוד דטעמיה דרבנן הוא משום דהכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב כלומר דהני תלתא פורק עול מגלה פנים ומפר ברית אין מיתה מכפרת אבל בשאר דומיא דהנך מיתה מכפרת, אבל יוה"כ לא, וכיון שכן לא דייקינן דיוקא דקרא אלא באחרינא דומיא דהנך שהם כריתות ומיתות ב"ד אבל לא הקלות דודאי בקלות אפילו יוה"כ מכפר, זה נראה טעמו של רבינו:

בין עבר בשגגה וכו'. פירש"י ז"ל בגמרא (דף י"ב:) דליכא לפרושי האי שוגג אלא באשם תלוי דבאשם ודאי אין יוה"כ מכפר. ורבינו סתם וכתב לשון המשנה:

הלכה ד

(ג-ד)

בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים וכו'. הן ארבעה חילוקי כפרה שהוזכרו בפ' יוה"כ (דף פ"ו.) עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו' עבר על ל"ת ועשה תשובה תשובה תולה ויוה"כ וכו' עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין וכו' אבל מי שיש בידו חילול השם וכו', והוקשה לו לרבינו דהא במשנה אמרו דשעיר המשתלח מכפר על הקלות ועל החמורות כשעשה תשובה וא"כ איך קאמר הכא עבר על כריתות ומיתות ב"ד דצריך תשובה ויוה"כ לתלות ויסורין למרק וכן על הקלות למה לי תשובה ביוה"כ לבד סגי לכך תירץ דהכא איירי בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא שעיר המשתלח ולכך אינו מכפר וצריך כל הני. וא"ת הא אמרו במתניתין שם בפרק יוה"כ (דף פ"ה:) תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת וא"כ איך קאמר דצריך תשובה ויוה"כ לל"ת כבר תירצו התוס' בשבועות פ"ק (דף י"ב: ד"ה לא זז) דמכפרת דמתניתין אינה מחילה גמורה אלא שמקילין לו מן הדין. וא"ת הא לרבנן דפליגי עליה דרבי בפ"ק דשבועות (י"ג) משמע דס"ל דמיתה בלא תשובה מכפרת על כל העבירות חוץ מפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים דצריך מיתה ותשובה וכאן משמע דבחילול השם בעינן ארבעה דברים שהם תשובה ויוה"כ ויסורין למרק ומיתה גומרת וא"כ נראה דהוא דלא כרבנן דלדידהו משמע דכל כריתות ומיתות ב"ד מיתה עם התשובה סגי אפילו חילול השם מדלא חלקו. ועוד קשה על רבינו למה לא הזכיר כלל מסברת רבנן דבכולהו עבירות סגי מיתה חוץ משלש ודוחק לומר דראב"ע דקאמר ארבעה חלוקי כפרה פליג על רבנן ורבינו פסק כוותיה. ונראה לומר דרבינו מפרש דמאי דקאמרי רבנן מיתה ממרקתן בכל עבירות חוץ משלש היינו דלא תכרת הנפש לעולם אלא ביסורין שבאין לה אחר כך יזכה לעוה"ב וכמו שכתבו התוספות. וכן מה שכתב בהני שלש דמיתה ותשובה ממרקת י"ל דלא תכרת הנפש אלא ביסורין שיבאו לה אחר

המות תזכה לעוה"ב ובהכי לא פליגי רבנן כלל על ראב"ע דרבנן קאמרי דיש לו חלק לעוה"ב אבל לעולם דצריך אחר המות עונש למרק העונות וראב"ע קאמר כדי שתהיה מחילה גמורה וכפרה מכל וכל ולהכי קאמר וכל עבירות שבתורה תשובה ויוה"כ ויסורין מכפרין כפרה גמורה חוץ מחלול השם שהוא חמור וצריך שתהיה הארבעה דברים לכפרו כפרה גמורה שהם תשובה ויוה"כ ויסורין ומיתה אבל לעולם דלהיות לו חלק לעוה"ב בתשובה ומיתה סגי לכל העבירות. והשתא רבינו אינו צריך להזכיר כלל מסברת רבנן דפורק עול שהוא כופר בעיקר ומגלה פנים בתורה דכבר הזכיר לקמן בפרק שלישי דאין להם חלק לעוה"ב וזהו הכרת תכרת שאמרו רבנן ובמיתה ותשובה סגי להיות לו חלק לעוה"ב גם זה הזכיר כבר רבינו ז"ל שבסוף הפרק כתב בד"א שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה וכו' אבל אם שב מרשעו וכו' הרי הוא מבני העוה"ב. אבל ודאי נראה לי דסובר רבינו שבכל אלו שהזכיר בפ"ג באפיקורסים וכופרים ומחטיאי הרבים וכל השאר דודאי אפילו שמתו בתשובה אין מתכפרת להם כפרה גמורה ומפני זה כתב יש לו חלק לעולם הבא כלומר יש לו חלק אבל אינה מתכפרת לו כפרה גמורה אלא צריך עונש למרק העונות דודאי בכל הני שהזכיר שם איכא בהו חלול השם דאטו כל כופר בתורה ואפיקורוס וכל הני לית בהו חלול השם ומי גריעי מהאי ח"ה שהוזכר בפרק יוה"כ שאומר שם היכי דמי חלול השם אמר רב כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר וכו' אלא ודאי צריך עונש אחר המות למרק העונות ומפר ברית כבר הזכירו רבינו שאין לו חלק לעולם הבא בסוף הלכות מילה שכתב שם ז"ל דישראל המפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב, וא"כ עלו דברי רבינו כהוגן דרבנן וראב"ע כי הדדי נינהו ולא פליגי:

פרק ב

הלכה א

איזו היא תשובה גמורה וכו' זהו בעל תשובה גמורה וכו'. בפרק יוה"כ (דף פ"ו:) אמרו היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום. והטעם פירש"י ז"ל מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו כבר יצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא קום עשה מה שעשית כבר ע"כ. ורבינו לא כתב פעם ראשונה ושניה ונראה שלא היה בגרסתו אלא כגון שבאת לידו דבר עבירה ופירוש מחוי

רב יהודה באותה אשה באותו פרק וכו' וכן גורס הרי"ף בהל' מכות. ובאותו פרק היינו בכח גופו כלומר בזמן הבחרות:

הלכה ב

ומה היא התשובה שיעזוב החוטא וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"ת איך הקב"ה יעיד עליו כך וכי לא נשארה הבחירה בידו והרי אמרו הן בקדושיו לא יאמין. ויש לומר דפירושו כך שבשעה שהוא עושה תשובה צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא לעולם והוא על דרך ואעידה לי את השמים ואת הארץ שמקבל עליו לעדים לשמים ולארץ והראיה שהביא היא כך כיון שהכתוב אמר כל תשא עון וקח טוב הרי כיון שאנו אומרים לו שלא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו הרי אנו מקבלים אותו לעד על ככה:

הלכה ג

כל המתודה בדברים וכו'. בסדר תעניות (דף ט"ז) והובא בהלכות הרי"ף בפרק יוה"כ: **וצריך לפרט החטא כו'**. בפרק יוה"כ (דף פ"ו ע"ב) וצריך לפרט החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה [ויעשו להם אלהי זהב] דברי ר' יהודה בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ופסקו שאר הפוסקים כר"ע דהלכתא כותיה מחבירו ורבינו פסק כרבי יהודה בן בבא וכבר נתן הרב"י טעם לדבר והראיה שהביא מברייתא (שם) דעבירות שהתודה עליהן יוה"כ זה וכו' אינה ראיה דיש לדחות דאיירי בעבירות שבין אדם לחבירו שמתודה עליהן כגון גזל ורציחה וכיוצא בהן אבל מכל מקום הטעם האחר שכתב אע"פ שהוא חלוש קצת כמ"ש הוא ז"ל יש לסמוך עליו לפסוק דלא כר"ע משום דלר"ע כשיזכרם לית לן בה שכן בירושלמי כשהביאו דברי ר"ע אמרו ר"ע אומר אינו צריך שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה משמע דלר"ע אם הזכירם לית לן בה ולר' יהודה בן בבא צריך להזכירם וכן נקטינן כר' יהודה בן בבא כיון דליכא פסידא לר"ע וכל שכן דאיכא קצת טעמא לסייע לפסוק כר' יהודה בן בבא. וא"ת היכי קאמר הכא הפורט חטאו שהוא עבירות שבין אדם למקום שכן הביא ראיה מקרא דאנא חטא העם הזה חטאה גדולה שהוא עבירות שבין אדם למקום הא אמרינן לקמן דעבירות שבין אדם למקום אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. וי"ל דהיינו דוקא לגלותם ברבים אבל בינו למקום צריך לגלותם ולפרטם. זהו שכתב רבינו לקמן אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו כלומר בינו למקום וכן למעלה בריש פרק א' כשהזכיר הוידוי אמר עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך כלומר שצריך לפרט החטא לפניו יתברך אבל לא

ברבים וזה שאמר ר"י בן בבא וצריך לפרט החטא ולר"ע אפילו בינו למקום לא צריך ולית הלכתא כותיה מטעמא דפירשתי:

הלכה ד

מדרכי התשובה וכו' ומשנה שמו וכו' ומשנה מעשיו וכו'. בפרק קמא דר"ה (דף ט"ז ע"ב) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם ואלו הם צדקה צעקה שנוי השם שנוי מעשה. צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות. צעקה דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם וכו'. שנוי השם דכתיב שרה אשתך וכו'. שנוי מעשה דכתיב וירא אלהים את מעשיהם וכו'. וי"א אף שנוי מקום וכו'. וכל החמשה הוזכרו בדברי רבינו, השב צועק תמיד זו צעקה, ועושה צדקה וכו' זו צדקה. ומשנה שמו זו שנוי השם, ומשנה מעשיו זו שנוי מעשה, וגולה ממקומו זו שנוי מקום אף על פי דבגמרא אמרו דכל חד מנייהו סגי כלומר אדם שעשה תשובה בלבו ועושה צדקה אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סגי וקורעין גזר דינו או כיון ששינה שמו אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סגי כיון שכונתו טובה וכן כל הני. והכי מוכח מכל הפסוקים שהביאו דבצדקה קאמר וצדקה תציל ממות משמע דבצדקה לחוד מהניא, מ"מ כתב רבינו החמשה משום דודאי כולהו עדיף ונהי דבכל אחד מהם מהני לקרוע גזר דין אבל התשובה הגמורה היא בהיות לו חמשה התנאים:

הלכה ה

ושבח גדול לשב וכו'. בפ' יוה"כ (פ"ו:) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום. וכתב רבינו כתירוצא בתרא דסבר דפליג אתירוצא קמא ולא מפליג בין חטא מפורסם לשאינו מפורסם. והר"א ז"ל בהשגות סבר דלא פליגי ופסק גם כן כתירוצא קמא ולכך כתב דבחטא מפורסם אפילו עבירות שבין אדם למקום צריך לפרסם התשובה:

הלכה ו

אע"פ שהתשובה והצעקה וכו'. בפ"ק דר"ה (דף י"ח) מנין לגזר דין של צבור אע"פ שנחתם נקרע שנאמר כה' אלוהינו בכל קראנו אליו והא כתיב דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד הכא בצבור ביחיד אימת אמר רבה בר אבהו אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ:

הלכה ז

ומצות וידוי יוה"כ וכו'. פרק יוה"כ (פ"ז ע"ב) ת"ר מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשיכה אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודתו כך

הובא בהרי"ף ובגרסתנו שמא תטרף דעתו עליו. ורבינו גורס כגי' הרי"ף ז"ל ומפרש שמא יחנק בסעודה. ורש"י ז"ל לא פירש כן:
ואע"פ שהתודה וכו'. כל זה שם בברייתא קרוב ללשון רבינו ז"ל:

הלכה ח

הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל אנחנו חטאנו כולנו. שם אמר בר המדורי אנא קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דציבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו (כלנו) קא מיקם אמינא ש"מ עיקר וידוי האי הוא ע"כ. ונראה דלאו דוקא חטאנו לבד אלא חטאנו עוינו פשענו שזהו עיקר הוידוי וכמו שכתב רבינו למעלה בריש פ' ראשון חטאתי עויתי פשעתי לפניך וגם כאן דאמרינן הכי ומאי דכתב חטאנו ר"ל חטאנו וכו' שהוא חטאנו עוינו פשענו כנ"ל:

הלכה ט

אין התשובה ולא יוה"כ וכו'. שם (דף פ"ה ע"ב) במשנה עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חבירו, ובגמרא (דף פ"ז) אמר רב יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו וכו'. עוד שם וצריך לפייסו בשלש שורות של בני אדם. עוד שם כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' ונתבאר כל זה בדברי רבינו:
ואם היה רבו הולך ובא וכו'. שם (דף פ"ז) רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי עייל וכו' אתא ר' חנינא וכו' אקפד רבי חנינא אזל רב לגביה תליסר מעלי יומא דכיפורי ולא אתפייס והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו וכו' ומשני רב שאני. מפרש רש"י ז"ל רב שאני מחמיר היה על עצמו. ורבינו גורס רבו שאני כלומר דר' חנינא רבו היה. והקשו עוד ור' חנינא היכי עביד הכי והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' אלא ר' חנינא חלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומו שרב יעמוד ראש ישיבה שמא ימות הוא כדי שרב יהיה ראש משום דאין מלכות נוגעת בחבירתה כמלא נימא ולכך לא היה מוחל לו דאמר אדחייה מהכא ויברח לבבל ושם יהיה ראש. וא"ת לדעת רבינו שאומר דברבו אפילו אלף פעמים היכי אמר אדחייה מהכא הא היה חייב רב שלא ללכת משם עד שיפייסנו. וי"ל דמכל מקום כיון שיראה רב שבשום צד ואופן אחר כמה פעמים אינו רוצה למחול לו ישא רגליו וילך לבבל:

פרק ג

הלכה א

כל אחד ואחד מבני האדם וכו'. עיקר הדברים לפי מה שרבינו סבור הוא שבתחלה נדונים היחידים שבעיר כל אדם שנמצא שזכיותיו מרובין מעונותיו צדיק ומי שעונותיו מרובין מזכיותיו רשע. ואח"כ דנין המדינה כולה אם ראו שעונותיה מרובין מזכיותיה אז ודאי נחרבת והצדיקים ודאי יוצאים ממנה ונצולים כמו שעשו לסדום דהאף תספה צדיק עם רשע. ואם נמצאו זכיותיה מרובין מעונותיה היא צדקת ואין מחריבין אותה אלא שהקב"ה נפרע מהרשעים מכל אחד ואחד לבדה. ואחר שדנו כל מדינה ומדינה לבדה חוזרין ושוקלין עונות וזכיות כל המדינות שהוא כל העולם כולו אם נמצא עונותיהן מרובים מזכיותיהן אז נחרב כל העולם כולו ואפילו המדינה שזכיותיה מרובין מעונותיה ואינם ניצולין מהם אלא הצדיקים בלבד כמו שהיה בימי דור המבול שנצול נח ואם נמצאו זכיותיהן מרובים מעונותיהם אז נצול כל העולם כלו ואפי' המדינה שעונותיהם מרובים מזכיותיהן הם נצולים והקב"ה פורע מן הרשעים בלבד. וזה למד רבינו ז"ל ממה שאמר בקדושין (דף מ') צריך שיראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי וכו' ואת כל העולם וכו' עבר עבירה אחת כו' משמע ששוקלין את כל העולם כלו. ואם תאמר מאי אהני לן שיקול המדינות שיהיה אחת צדקת ואחת רשעת כיון שאחר כך דנין את כל העולם כלו ובתר כל העולם אזלינן. וי"ל דאהני לן כשיהיה כל העולם חציו זכאי וחציו חייב אז רואין כל מדינה ומדינה כפי מה שהיא אם היא רשעת היא נחרבת ואם היא צדקת היא נצולת והרשעים נאבדים. א"נ י"ל דאפי' העולם שרבו עונותיו מזכיותיו או זכיותיו מעונותיו בכל גוונא המדינה שעונותיה מרובין נחרבין ושזכיותיה מרובין היא נצלת. וא"ת א"כ מאי אהני לן שיקול כל העולם כלו. וי"ל דאהני לן למדינה שחציה זכאי וחציה חייב דלא אמרינן רב חסד מטה כלפי חסד כיון שכל העולם מרובין עונותיו מזכיותיו היא נחרבת ואם זכיותיו של עולם מרובים מעונותיו היא נצלת:

הלכה ב

אדם שעונותיו מרובין וכו' מיד הוא מת וכו'. קשה לזה דהא כמה צדיקים ראינו שמתים וכמה רשעים שחיים. ועוד קשה דאמרינן בברייתא בסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט:) כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף את כל התורה כלה וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים את כל התורה כלה והעלו באותו סוגיא דשכר מצות בהאי עלמא ליכא והרבה תירוצים נאמרו בקושיא זו. ונראה

דכוונת רבינו במה שאמר כאן מת ברשעו רוצה לומר מיתת העוה"ב. ורבינו איירי כאן בשיקול העשוי בשעת מיתתו כמו שביאר לקמן ואמר כשם ששוקלין זכיות האדם בשעת מיתתו משמע דעד השתא בשיקול העשוי בשעת מיתה איירי. וכ"ת מ"מ הרי כתב לקמן בר"ה מי שנמצא צדיק נחתם לחיים ומי שנמצא רשע נחתם למיתה. יש לומר דצדיק דקאמר רוצה לומר צדיק באותו הדין ורשע דקאמר רשע באותו הדין כמו שתירץ הרמב"ן ז"ל ולכך לא כתב רבינו ז"ל לקמן מי שנמצא זכיותיו מרובין מעונותיו נחתם לחיים אלא כתב צדיק שאע"פ שיהיה רשע גמור ורוצה הקב"ה לפרוע לו שום שכר מצוה נותן לו חיים ומקרי צדיק בזה הדין: **ובהשגות** השיג הראב"ד ז"ל קושיא זו על רבינו מפני שסובר שהדין דהך מת ברשעו דקאמר היא מיתה ממש והוא תירץ דמיתה רוצה לומר שלא ימלאו ימיהם שהם שני הדור כדאמרינן בסוף פרק החולץ (יבמות דף מ"ט:) את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות, ופירש"י אלו שנים שפוסקים לאדם בשעת לידתו ע"כ. ואפילו נחתם למיתה רוצה לומר לרעתו שאם גזור עליו בשעת לידה שיחיה חמשים שנה לא יחיה אלא ארבעים:

וכן מדינה שעונותיה וכו'. שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה. וא"ת א"כ כיון דסדום עונותיה מרובים מזכיותיה למה הקב"ה היה מוחל להם בשביל החמשים צדיקים כיון דהדין נותן שנאבדת. ויש לומר מפני תפלת אברהם היה מוחל אע"פ שאין הדין כך:

הלכה ג

כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') בברייתא דברי ר"ש בן יוחאי ופירשו בגמ' בתוהא על הראשונות:

וכשם ששוקלין וכו'. רבינו סובר דשוקלין בשעת מיתתו של אדם וכן בראש השנה. ונראה שיצא לו ממה שאמרו בפ"ק דראש השנה (דף ט"ז:) ג' ספרים נפתחים בראש השנה וכו' הרי שקול של ראש השנה ועוד אמרו שם ג' כיתות ליום הדין וכו' וסובר רבינו שזה הוא ליום המיתה:

הבינונים וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ז) אמרו שם בברייתא שלש כתות ליום הדין וכו' בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפין ועולין וכו' ב"ה אומרים ורב חסד וכו' פושעי ישראל בגופם יורדין לגיהנם ונדונין בה שנים עשר חדש וכו' אבל המינין והמסורות ואפיקורוסין שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפרשו מדרכי צבור וכו' יורדים לגיהנם ונדונים בה לדורי דורות. וכן עוד שם אמר מר ב"ה אומרים ורב חסד וכו' והא כתיב והבאתי וכו' התם בפושעי ישראל בגופן והקשו והא אמרת לית להו תקנתא ותירצו כי לית להו תקנתא ברוב עונות הכא מחצה עונות וכו' ואית בהו נמי עון פושעי ישראל וכו'

לא סגיא להו בלאו והבאתי וכו': **עוד** שם פושעי ישראל בגופן מאי ניהו א"ר קרקפתא דלא מנח תפילין ונתבארו דברי רבינו ז"ל מ"ש דדוקא פושעי ישראל בינונים יורדין לגיהנם אבל שאר בינונים רב חסד מטה כלפי חסד וכן נתבארו כל שאר הדברים. ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו לא מצאתי בגמרא:

אם עשה תשובה נחתם וכו' ואם לאו נחתם למיתה. וא"ת כי לא עשה תשובה אמאי נחתם למיתה הא מחצה על מחצה ורב חסד מטה כלפי חסד כבר תירצו בזה דהיכא דלא עשה תשובה הוי עון אחד נוסף על העונות משום דבאלו עשרה ימים של תשובה הוא חייב לעשות תשובה ואם לא עשה הרי עון אחד נוסף על העונות:

הלכה ד

ומפני ענין זה. כלומר מפני שבשופר מזהירין בראש השנה לחפש במעשיו לכך באלו עשרה ימים צריך לעשות מצות ומעשים טובים:

הלכה ה

בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו כו'. בפרק קמא דראש השנה (דף י"ז.) אמרו תנא דבי רבי ישמעאל נושא עון ועובר על פשע מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו. ובהלכות פירש בו ב' פירושים, האחד פי' הרי"ף ז"ל וז"ל פירוש אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדין לא בא חטא לידו מעודו אותו החטא אין הקב"ה כותבו אלא מעבירו וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מתחלה כדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר אמר רבא וכו' ע"כ. הרי שהרכיב ב' מאמרים המאמר במס' ר"ה מעביר ראשון ראשון וכו' עם המאמר הנאמר ביומא [פ"ו:] תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם חוטא פעם ראשונה ושניה וכו' והכל איירי בראש השנה וה"ה בשעה ששוקלין בעת מיתתו שעושין כך לדעת רבינו שסובר ששוקלין נמי בעת ההיא. והפירוש של הרי"ף ז"ל ביארו שם הר"ן ז"ל דלדעת מאן דקאמר ועון עצמו אינו נמחק ר"ל שהעון ראשון ושני דאין מונין לו הם תלוים ועומדים ואי איכא רובא עונות חוץ מראשון ושני מגלגלין עליו את הכל ואי ליכא לא. ויש שם פירוש אחר שפירש שם הגאון דאין הכונה באומרו מעביר ראשון לענין חטא ראשון ושני דלא קא חשיבי. ולדעתו אין הפרש בין ראשון ושני כלל לכל שאר, וה"פ כשהקב"ה רואה לאדם שרובו זכאי מעביר ראשון כלומר כל העונות שעושה מעבירם ונחשב כאילו לא עשה עונות כלל וקאמר רבא אע"פ שמעבירם אינם נמחקים לגמרי אלא תלוים ועומדים שאם נמצאו רובם זכיות אותם העונות נמחקים אז לגמרי אבל אם רובן עונות אז ודאי כל אחד נחשב ואינו מעביר ראשון ראשון כלל.

ונראה לכאורה דרבינו תפס לו דרך הרי"ף ז"ל רבו ומרכיב שני המאמרים ופירש מעביר ראשון ראשון ר"ל דחטא ראשון ושני לא קא חשיב כלל, אבל לשון ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו מעבירין כל עונותיו ראשון ראשון שכתב אח"כ נוטה קצת לפירוש הגאון דמשמע דפירוש מעביר ראשון ראשון ר"ל דמעביר כל אחד ואחד כאילו לא היו לו עונות לכך דברי רבינו הם סתומים. לכך נראה ודאי שהוא תופס דרכו של הרי"ף ז"ל כדכתב בשם הר"ן ז"ל והכי פירושו מעביר ראשון ראשון כלומר החטא הראשון ושני מעבירם וכך היא המדה כלומר מכאן ואילך ליתר העונות כמו שעשה בתחלה להעבירם כלם אחד אחד והיינו דוקא כשהעונות הם כנגד הזכיות אבל אם יותר מגלגלין עליו את הכל וכמו שפירש רבא ועון עצמו אינו נמחק. נמצא דבפירוש וכך היא המדה נשתנה פירושו מדברי הרי"ף ז"ל דלפירוש הרי"ף ר"ל וכך היא מדתו שלא לחשוב לו חטא ראשון ושני. והראב"ד ז"ל בהשגות לא מתחוור לו דרך זה של הרי"ף ז"ל והוא מפרש דשני המאמרים הם חלוקים דתנא דבי ר' ישמעאל אייריי ביום ר"ה ולא הוזכר כאן כלל חטא ראשון ושני ופירש הוא שכששוקל העונות ומצאם כנגד הזכיות מחשבו הקב"ה לצדיק גמור ומעביר כל עונותיו ראשון ראשון וכמו שהוא לפירוש הגאון ולא אייריי בחטא ראשון ושני כלל וזה לא אייריי בר"ה אלא בחטא ראשון ושני שעושה האדם בתחלת ימיו שהקב"ה מוחלו בתשובה ולא בעינן יוה"כ ויסורים זהו דעתו ז"ל מבואר בהשגות:

בד"א ביחיד שנאמר הן כל אלה וכו'. בפ' יוה"כ (דף פ"ו:) תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו שניה מוחלין לו שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל וכו' ואומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר מאי ואומר וכ"ת ה"מ בצבור אבל ביחיד לא ת"ש הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש, זו היא נוסחתנו בגמרא וכך היה גורס הראב"ד ז"ל בעל ההשגות ומפני כן השיג על רבינו ז"ל שזה החילוק של ציבור ליחיד לא הוזכר בגמ' וכך הוא האמת לפי גירסא זו אבל רבינו גורס גירסת הרי"ף שהובא בהלכות וז"ל תניא ר' יוסי אומר וכו' (עיין בכ"מ) ונתבארו דברי רבינו ז"ל לפי גרסא זו:

הלכה ז

חמשה הן (מישראל) הנקראים מינין כו'. י"ל בפירוש המינין וכל שאר הענינים שהזכיר רבינו טובא. חדא מה שפירש המינין הם חמשה מאי זה. הא בגמרא פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ו:) לא נמצא שם שום סברא כזו אלא חד אמר דמומר להכעיס מין וחד אמר איזהו מין זהו העובד כוכבים אבל אלו החמשה לא מצאנו. מיהו הא ל"ק דבכלל עובד כוכבים הוו הני חמשה דעובד כוכבים ר"ל שמקבל אלוה אחר זולת האל

יתברך ומכחיש אלהותו וכן אלו החמשה מכחישי אלהותו הן. אבל קשה מה שפירש באפיקורוסים דבגמ' דסנהדרין בריש פ' חלק (סנהדרין דף צ'.) כשאמרו במשנה ואלו שאין להם חלק לעוה"ב והזכיר אפיקורוס אמרו בגמרא (דף צ"ט ע"ב) מאי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת"ח אבל ביאור זה שהזכיר רבינו באפיקורוס לא מצאתי בגמרא. וקשה עוד מזה דלקמן כתב רבינו ז"ל דמבזה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב וזה על כרחין יצא לו מאפיקורוס שאמרו בפרק חלק וכרב ור' חנינא מאי שנא דשם מפרש אפיקורוס מבזה ת"ח וכאן פירש באופן אחר. עוד קשה מה שפירש במומרים ישראלים שהם ב' ומנה אחד מומר להכעיס וזה תימה דבפ' אין מעמידין (עבודה זרה כ"ו:) פליגי רב אחא ורבינא חד אמר לתאבון מומר להכעיס מין וחד אמר אפילו להכעיס מומר הוי. ורבינו פסק בהלכות רוצח פרק ד' כמאן דאמר אפיקורוס הוי שכתב שם האפיקורוסים והם העושים עבירות להכעיס וכו' ה"ז אפיקורוס וא"כ לדברי זה אין למנות אפיקורוס ומומר להכעיס בתרתי דהא בפירוש אמרו בגמ' [שם] לדחות זה כשמנה שם בברייתא האפיקורוסים ומומרים ואמרו סמי מכאן מומר משום דקסבר דהוי אפיקורוס וא"כ הוי בכלל אפיקורוס וא"כ רבינו כיון שירד למנותו בכלל אפיקורוס היה לו למנותו. ובהל' עכו"ם בפ"י גבי מורידין ולא מעלין כתב רבינו אבל המוסרין והאפיקורוסים מישראל מצוה לאבדן כו' לא הזכיר שם מומרים ונראה דפסק כמ"ד אפיקורוס הוי ומסכים להל' רוצח וא"כ איך כתב כאן דמומר הוי. וע"ק דבהלכות עדות פי"א כתב המוסרין והאפיקורוסים לא הצריכו חכמים למנותם בכלל פסולי עדות וכו' שלא מנו אלא רשעי ישראל אבל אלו המורדים הכופרים פחותים הם מעכו"ם שהעכו"ם לא מעלין ולא מורידין וכו' ואלו מורידין ולא מעלין. הרי שם שהזכיר גבי הורדה לבור מומרים וכמ"ד מומר הוי והוה הפך למה שכתב בהל' רוצח ובהלכות עכו"ם. וע"ק באפיקורוסין וכופרין היכן מנה בברייתא שמורידין ולא מעלין הרי לא הזכיר בברייתא אלא האפיקורוס והמומרים. וע"ק כשהקשו שם בגמרא בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ו) א"ל אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות מומר ואת אמר מורידין אמאי א"ל סמי מכאן מומר לשני ליה אידי ואידי במומר לתיאבון כאן במומר לכל התורה כאן במומר לדבר אחד דלכל התורה כלה שכתב רבינו לתיאבון הוי שאמר שאינו רוצה להיות שפל כישראל אלא רוצה להיות כעכו"ם שהם במעלה וא"כ במומר להכעיס הוא אפיקורוס שפיר מצי לאוקמי במומר לכל התורה כולה. וע"ק שכתב בהלכות שחיטה פ"ו ואם היה מומר וכו' או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ואיך קאמר דאפיקורוס הוא הכופר בתורה הא הכא מנה אפיקורוס וכופר בתורה בתרתי. וכן

קשה בהלכות רוצח פ״ד שכתב והאפיקורוסים והם הכופרים בתורה ובנבואה והא הכא מנה הכופר בתורה והאפיקורוס בתרתי ואיך כתב שם דהוא הוא. ועי״ק מ״ש לקמן ויש עבירות קלות מאלו וכו' ולמה לא מנאם בכלל הראשונות ואמאי חלקם דחז״ל מנו כלם ביחד משמע דכלם שוים אפיקורוס ואומר אין תורה מן השמים דיחד מנאום בפ' חלק. ועי״ק למה לא מנה כאן במומרים מומר לתיאבון דלכי״ע מומר הוי: **ונראה** לתרץ לכל זה דרבינו ודאי הוקשה לו למ״ד בפ' אין מעמידין (עבודה זרה כ״ו:) סמי מכאן מומר דלדבריו איך מנו בברייתא בפ״ק דר״ה [י״ז:] מומרין ושם לא אמר בגמ' סמי מכאן מומר אלא ודאי דיש לתרץ ולומר דיש נקראים אפיקורוסים אע״פ שאינם באמת אפיקורוסים אלא מפני שהם מביאים לאפיקורסות והם מבוא לו. וכ״כ רבינו ז״ל בפ״ק דחולין [ט״ו:] בפירוש המשנה על משנה המתחלת השוחט במגל וכו' שצדוק ובייתוס הכופרים בתורה הם שקורין אותם אנשי דורינו אפיקורוסים במוחלט ואינן אפיקורוסים על האמת אבל דינם להיות כדין האפיקורוסים ר״ל שמותר להרגם היום בזמן הגלות מפני שהם מבוא לאפיקורסות, ועוד כתב שם רבינו ז״ל וחז״ל קראו אפיקורוסים לחולקים על הדת ועל הנביאים ומכזיבין הנביאים וכו' א״כ נראה לומר דחז״ל קראו לכלם אפיקורוסים לכופרים ומומרים מפני שהם מבוא לאפיקורסות האמיתי אבל אינם אפיקורוסים באמת שהאפיקורוסים באמת הם החמשה שהזכיר רבינו ז״ל. ובזה יתורץ הקושיא דלברייתא דר״ה [י״ז.] למ״ד מומר להכעיס אפיקורוס הוי דבר״ה לא הזכירו אלא האפיקורוסים שהם אפיקורוסים באמת וכן המומרים וכל השאר כלומר הה' שמם האמיתי שראוי לקרותם אע״פ שהחכמים בכל מקומותיהם קראו אפיקורוסים למומרים ומוסרים ומינין הוא בשם מושאל מפני שהוא מבוא לאפיקורסות ומחלוקת רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כ״ו:) הוא אם קראו חכמים למומר להכעיס בשם מושאל כמו שקראו כן למוסר ולכופר אע״פ שאין שמם האמיתי אפיקורוסים. ומה שהוצרך לומר מ״ד דלהכעיס הוי אפיקורוס סמי מכאן מומר הוא מפני שאי אתה יכול לפרש המין האמור בברייתא שר״ל האפיקורוס האמיתי ופרט מומר כלומר שמו האמיתי ולא רצתה הברייתא לקרות כאן בשם הכולל אלא רצה להודיע לנו שמו האמיתי כמו שאמרו בפ״ק דר״ה [י״ז.] האפיקורוסים והמומרים וכו' שהזכיר שמם האמיתי. זה א״א לומר דאם כוונת הברייתא היא כך היה לה להזכיר הכופרים והאפיקורוסים ונימא הכי הכופרים והאפיקורוסים המומרים מורידים ולא מעלים דודאי האפיקורוסים והכופרים לא עדיפי ממומרים וא״כ אמאי לא פרט אותם הברייתא בפירוש אלא מאי אית לך למימר דכללם בכלל האפיקורוסים א״כ כיון דשם אפיקורוס שם כולל ומושאל הוא א״כ מומר להכעיס

נמי בכלל מינין בשם המושאל וא"כ על כרחך סמי מכאן מומר. ומה שלא תירצו אידי ואידי לתיאבון וכאן לכל התורה כולה כאן לדבר אחד נראה שהוא מפני דמומר לכל התורה כולה ודאי דיקרא מינאה בשם המושאל. וכמו שהשיגו הראב"ד ז"ל בהשגות דחוזר לדת העכו"ם מודה באלהיהם ונקרא מין וא"כ ודאי דלא מצי לאוקמי דברייתא דמומרים במומר לכל התורה כולה משום דהוי בכלל מין. והשתא יתורץ הכל מ"ש דמומר להכעיס הוי מומר מנה כאן השם האמיתי כמו שמנה הברייתא דר"ה [שם] ובהל' הרוצח שכתב הרי זה מין כלומר הרי זה שקראו אותו חז"ל מין בשם המושאל ובהל' ע"ז שלא הזכיר שם מומרין גבי הורדה סמך על מ"ש בהלכות עדות ששם הזכיר מינאין ואפיקורוסים וכופרים ומומרים כל אחד ואחד בשמו האמיתי כמו שקראן כאן בהלכות תשובה ובהלכות שחיטה (פ"ד) שכתב או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ר"ל שהוא השם המושאל שהחכמים קראו אפיקורוס בכ"מ בהשאלה. וכן בהלכות רוצח שקרא לכופר בתורה אפיקורוס בשם המושאל אבל לא השם האמיתי. ומ"ש רבינו פירוש זה באפיקורוס ולא פירוש שהוא מבזה ת"ח משום דהסברא דחקתו דכאן אמר יורדים ואינם עולים וא"כ אין סברא דבעבירות קלות כאלו יאמר כאן הברייתא יורדים ואינם עולים דמבזה ת"ח לא עדיף מא' מהעבירות החמורות שבתורה חייבי כריתות ומיתות וכן המתכבד בקלון חבירו והמבזה את המועדות וכל השאר שהזכיר רבינו ז"ל לקמן שהוזכרו בברייתא בפ' חלק על מתני' [צ"ט.] דאין תורה מן השמים סובר רבינו ז"ל שעל אלו העבירות הקלות לא היה אומר בברייתא שיורדים ואינם עולים א"ו חז"ל אמרו כן כלומר שהרגיל בהם אין להם חלק לעוה"ב כלומר כיון שהיא עבירה קלה די שנאמר פירוש דברי חכמים שאמרו אין להם חלק לעוה"ב שר"ל הרגיל בהם ואין אותה החומרא של אין להם חלק לעוה"ב כחומרא זאת שהזכירו כאן ולכך לא מנאם רבינו בכלל כל הני שהם חמורות. ומזה הטעם עצמו לא מנה כאן מפר ברית אע"פ שהוזכר בברייתא שם בפ' חלק אלא בסוף הלכות מילה כתבו והמפר בריתו של א"א וכו' אין לו חלק לעוה"ב כלומר ובודאי שאין עונש האמור שם כעונש האמור באלו החמורות שבאלו החמורות הם נכרתות הנפשות לעולם. ומזה הטעם עצמו לא מנה כאן רבינו ז"ל במומרים מומר לתיאבון משום דאין סברא לומר דלמומר לדבר אחד לתיאבון אין לו חלק לעוה"ב ואע"פ שקראו אותו חז"ל מומר בכ"מ סובר רבינו ז"ל שאין בכלל פירוש המומרים הנזכר בברייתא של ר"ה [שם] מומר לתיאבון. ומזה הטעם עצמו פירש באפיקורוס מ"ש מפני דשם אמר יורדים ואינן עולין ואין להחמיר כ"כ במבזה ת"ח ולכך פירש שהוא דומה לכופר בתורה שר"ל כופר בנבואה אבל אפיקורוס דמתני' דפ' חלק דשם לא אמרו יורדין

ואינם עולים וכל אלו החומרות אלא אמר אין להם חלק לעוה"ב שהוא קל יותר פירש מבזה ת"ח. זה נ"ל ליישב דברי רבינו על נכון:

והאומר שיש שם רבון וכו' אבל שהוא גוף. על זה תפס הראב"ד ז"ל בהשגות דאם טעה בעיונו מפני שראה בכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כו' אין ראוי לקרותו אפיקורוס. ורבינו סובר שאין לך אפיקורוס גדול מזה כמ"ש בפירוש העיקרים במשנה דבפ' חלק:

וכן האומר שאינו לבדו האחד וצור לכל. כ' הראב"ד ז"ל בהשגות כאותו שאמר אלהיכם צייר גדול היה וכו'. נראה ביאור דבריו מפני שלשון רבינו מורה שכוונתו שהאומר שאין הקב"ה ראשון אלא שקדם לו סבה שבשביל אותה סבה נהיה הוא הרי זה אפיקורוס לכך קאמר דאפילו לא קאמר כך אלא פחות מזה שאע"פ שלא נהיה האל מחמת סבה כלל אלא בריאת העולם לא ברא אלא יש מיש הרי זה אפיקורוס. וזה ודאי נראה כוונת רבינו ז"ל שכן כתב וצור לכל:

הלכה יא

וזהו הנקרא מגלה פנים וכו'. בפרק חלק (סנהדרין צ"ט.) אמר מבזה ת"ח זהו אפיקורוס ומגלה פנים כגון מנשה וכזה פסק רבינו ז"ל:

הלכה יד

ויש עבירות וכו'. כל אלו הוזכרו שם בפרק חלק בברייתא וקצת מהם בשאר הפרק:

כל הרשעים וכו'. בפרק קמא דעבודת כוכבים (דף ז'.) ת"ר וכלן שחזרו בהם וכו' (עיין בכ"מ). ופירש"י ז"ל דוכלן אגזלנים ועמי ארץ קאי והתוס' דחו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורס כגרסת הרי"ף ז"ל שגורס כל הפושעים שחזרו בהן כו' ונתבארו דברי רבינו לפי גרסא זו:

פרק ד

הלכה א

ארבעה ועשרים דברים מעכבים את התשובה וכו'. ברייתא זו לא נמצאת אלא בדברי הרי"ף ז"ל בפרק יוה"כ ושם מנה אלו כ"ד דברים ורבינו ביארן כולם בטעמם:

האומר אחטא ואשוב וכו'. בפ' יוה"כ (פ"ז.) אמרו האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשו בגמרא למה לי אחטא ואשוב תרי זימני ותירצו כדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שעובר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר ע"כ, וא"כ קשה על רבינו דמשמע בגמ' דבעינן שיאמר תרי זמני אחטא ואשוב ואיך כתב דבחד סגי. וי"ל דרבינו הוקשה לו דברייתא לא

הזכיר אלא פעם אחת אחטא ואשוב ובמתני' הזכיר תרתי דמשמע דבעינן תרתי. ולכך תירץ דלא פליגי דברייתא קאמרה דאין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה מפני גודל חטאו כמ"ש רז"ל כלומר שהקב"ה נוטל ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אותה ויהנה לו וכמ"ש רבינו בסוף הפ'. אבל האומר תרי זמני הוא יותר רע שלא יבא לעשות תשובה מפני שנעשית לו כהיתר מלבד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי חטאו זולת זה הוא בעצמו לא יבא לעשות בשום צד שנעשה לו כהיתר, ורבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הברייתא שמנה הכ"ד מפני שהאומר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתב אין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה כפי גודל חטאו, אבל האומר תרי זמני אין זה מזה המין אלא שהוא בעצמו לא יעשה כדפרישית:

הלכה ב

המבזה רבותיו. שם בברייתא מנו אבותיו. וסובר רבינו דהני תרתי חד נינהו דאל"כ פש ליה חדא והוו להו כ"ה ואיך קאמרה הברייתא כ"ד:

הלכה ג

האוכל שור עניים. ולא של עשירים והזכיר רבינו הטעם אלו בני אדם וכו'. והראב"ד ז"ל גורס שוד עניים ור"ל שהוא דוחק אותו בחובו וכו'. הלכך נקט עניים וכו' שאין להם לפרוע:

המקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן. פירוש אדם שמקבל שוחד והטה את הדין אם היה יודע בודאי שראובן היה פטור לתת לשמעון מנה והוא חייבו לתת לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בתשובה שיחזיר לראובן המנה שדן שיפרע שלא כדין אבל מאחר שהשוחד יעור עיני חכמים הוא חושב כשלוקח שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הטה את הדין כלל אלא שלקח שוחד לחייב את האמת מפני שטעה בעיונו מחמת השוחד ונראה לו שהדין עם שמעון. וז"ש שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון וכיון שכן נראה לו שהם אמת ואיך יחזיר. וזהו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הטיה זו כלומר זאת הטיית הדין אינו יודע עד היכן היה למי הטה את הדין ועד היכן כח ההטייה שהטה זה את הדין כלומר לכמה אנשים הטה הדין ולכמה לא הטה דזה טעה בעיונו של מי שהטה סבור הוא שלא הטה שהדבר יש לו רגלים וכו'. כנ"ל לבאר לשון זה, וכבר שמעתי בו פירוש אחר ואינו מחוור:

הלכה ד

המשתמש בעבוטו של עני וכו'. מאי דקאמר עבוט של עני ולא של עשיר נתן רבינו הטעם מפני שהוא עבוט שאינו מפחיתו מדמיו כלל:

פרק ה

הלכה א
רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מבואר:

הלכה ב
כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל. מה שהקשה מההיא דמסכת נדה (דף ט"ז) דאמר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש וכו' כבר תירץ בעל ההגהות:

הלכה ד
לדרך מן הדרכים. ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע. או למדע מן המדעות ר"ל אמונה טובה שהיא בעיון או רעה. או לדעה מן הדעות היא מדה כמו כילי או כמו שהזכיר למעלה או אכזר וכו' וכן שאר כל הדעות. או למעשה מן המעשים ר"ל אע"פ שלא יטה לדרך טובה או לדרך רעה מ"מ יטהו לשום מעשה פרטי טוב או רע. ומה שאמר שאין גוזר עליו מתולדתו על כך, אע"ג דחז"ל אמרו (שבת קנ"ו.) האי מאן דאיתיליד בצדק להוי גבר צדקן ר"ל שיהיה לו נטייה קצת. אבל מ"ש רבינו ז"ל הוא שאין שם דבר מכריחו וכמו שכתב לקמן או תולדתו תמשוך אותו לאותו דבר שאי אפשר לו לזוז ממנו. ומה שתירץ רבינו בענין הידיעה מבואר וכן בהשגת הראב"ד ז"ל מבואר ואין צורך להאריך:

פרק ו

הלכה א
פסוקים הרבה וכו'. כל זה מבואר ואין צורך ביאור לזה:

הלכה ה
והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'. זה מתורץ במה שתירץ למעלה שהאל יודע הדברים ואין ידיעתו מכרחת שאין ידיעתו כידיעתנו אלא רצה כאן לתרץ תירוץ אחר יותר מספיק ולמטה כתב וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע וכו' אפשר שכיון לזה כלומר מלבד תירוץ זה אנו יכולים לתרץ תירוץ אחר והוא התירוץ שתירץ למעלה, ודברי הראב"ד ז"ל בהשגות כלן הם מבוארים ואינם צריכין ביאור:

פרק ז

הלכה ח

וחטא גמור כו'. קצת דברים אלו מבוארים בפ' יוה"כ שאסור לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים ואין צריכים ביאור:

פרק ח

הלכה א

הטובה הצפונה לצדיקים וכו'. רבינו סובר דעוה"ב ותחיית המתים תרי מילי נינהו ועוה"ב הוא אחר המות ותחיית המתים אח"כ שיחיו המתים. והרמב"ן ז"ל ואחרים חלקו עליו ואמרו דתחיית המתים הוא עוה"ב והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמרו בפ' חלק (סנהדרין דף צ'.) על מתני' דהאומר אין תחיית המתים מן התורה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק לעוה"ב. וכמ"ש הרב בעל עקרים במאמר רביעי פ' ל"א והוא ז"ל תירץ שם דיש שני מיני עוה"ב אחד אחר המות קודם תחיית המתים ואחד אחר תחיית המתים ולשני אלו קראו עוה"ב. ובזה תירץ קושיא זאת כמו שמבואר שם. ועדיין קשה לי קושיא אחרת על רבינו דא"כ דמוקי האי קרא לעולם שכלו טוב ולעולם שכולו ארוך בעוה"ב. ובגמ' סוף חולין (דף קמ"ב.) אמרינן תניא דבי ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלוי בה בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך וכו' בשילוח הקן וכו' הרי שאמר לו אביו וכו' היכן אריכת ימיו וכו' אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכלו טוב, ע"כ. ובשלמא לשאר המפרשים שפירשו דהאי קרא בתחיית המתים ועוה"ב חדא מילתא נינהו י"ל דה"ק ודאי דמהאי קרא תוכל ללמוד שיש תחיית המתים דאל"כ איך אמר והארכת ימים והלא לא שייך אלא באדם החי ולא שייך לו אריכות ימים אחר המות לכך ודאי הוי הן בעודו חי והיכן הוא אריכות ימיו אלא ודאי שעתיד לחיות, אבל רבינו שפירש האי קרא בעוה"ב א"כ איך קאמר ר' יעקב שמכאן נוכל ללמוד דיש תחיית המתים דלמא תחיית המתים ליכא והאי קרא לא הוי אלא לעוה"ב שהוא הבא לאדם אחר המות. וכבר אפשר לומר דרבינו מוקי קרא דלעולם שכלו טוב לעוה"ב וקרא דכולו ארוך לעולם התחייה דשם שייך אריכות ימים ומשם נלמוד התחייה. אבל הלשון שכתב כאן למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכלו טוב וזהו העוה"ב וכן לקמן בפ"ט משמע דס"ל דוהארכת ימים נמי איירי בעוה"ב ולכך צ"ע:

הלכה ב

העולם הבא אין בו גוף וגויה וכו'. בברכות (דף י"ז.) אמרו מרגלא בפומיה דרב העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה וכו'. ורבינו אזיל לטעמיה דסובר דעוה"ב ותחיית המתים תרי מילי נינהו ולכך כתב דבעוה"ב אין בו גוף כלל כי אינו אלא לנפשות שהוא העולם הבא לאדם אחר המות ולכן אמר רב דאין בו לא אכילה ולא שתייה אבל לעולם התחייה ודאי שיש גוף שהתחייה גם כן היא לגופות ויש שם אכילה ושתייה: **והראב"ד** ז"ל נדמה לו שרבינו סובר דעוה"ב היינו תחיית המתים ולכך תפס עליו דברי האיש הזה קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות מפני שהוא סובר דעוה"ב הוא עולם התחייה ולכך פירש דמאי דקאמר רב אין בו לא אכילה ולא שתייה אינו ר"ל שלא יהיה שם גוף אלא יהיה שם גוף אבל יהיה כגוף של מעלה שהוא זך שלא יהיה צריך אכילה ושתייה. וכבר נתבאר דעת רבינו ז"ל:

הלכה ה

הנקמה שאין נקמה גדולה הימנה וכו'. כבר תירץ הרמב"ן ז"ל מה שהקשה על רבינו ז"ל כאן בשער הגמול ונסתלקה לפי דבריו התפיסה שתפסו עליו הכל:

הלכה ז

אמרו חכמים כל הנביאים כולן וכו'. יש כאן תימה דפרק חלק (סנהדרין דף צ"ט.) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל עוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד וכן הובא זה בברכות פרק אין עומדין (ברכות דף ל"ד:) ועוד בפרק חלק (סנהדרין דף צ"א:) אמרו רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וכו' וכתיב והיה אור וכו' לא קשיא כאן לעולם הזה כאן לימות המשיח ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו' מאי איכא למימר אידי ואידי וכו' וכן הובא זה בפסחים פרק אלו דברים (פסחים דף ס"ח.) אם כן משמע ודאי מכל האי דפליגי מאן דאמר כל הנביאים לא נבאו וכו' למ"ד אין בין העולם הזה וכו' דלמ"ד אין בין העולם הזה וכו' משמע שסובר דהנביאים נתנבאו לעולם הבא וא"כ איך פסק רבינו כתרתי כאן פסק כמ"ד כל הנביאים וכו' ובסוף פרק תשיעי כתב וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כו' וכן בהלכות מלכים בסופו בפרק י"ב אל יעלה על לב שבימות המשיח וכו' ואמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ועוד קשה דבשבת פרק במה אשה אמרו (בדף ס"ג.) במשנה לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת וכו' ואם יצא חייב

חטאת ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכ"א אינו אלא לגנאי שנאמר וכתתו חרבותם וכו'. ובגמרא אמרו שם לר' אליעזר דאמר דתכשיטין הן למה הן בטילין לימות המשיח ואמרו בגמרא דהיינו דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו' והוא כמאן דאמר כל הנביאים לא נתנבאו וכו' ואיכא דאמר שם דר' אליעזר אתי כשמואל אבל רבנן דאמרי בטלין על כרחין אתו דלא כשמואל וא"כ רבינו שפסק בהלכות שבת פרק י"ט כחכמים איך פסק כשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'. ונראה דרבינו ודאי פסק דלא כשמואל מטעמא דפרישית דאתי דלא כרבנן אלא שהוא מפרש שמי שאמר כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו' סובר שכל הדברים המחודשים שיהיו בעולם כלומר שאין בהם הפך מנהג העולם כמו ביטול החרבות והרמחים שאין זה הפך הטבע אבל שאר הנבואות הדומות לזה הם לימות המשיח, אבל שמואל סובר שאין שום חדוש כלל הפך מנהג העולם ולא במנהג העולם ואפילו עניות ועשירות דהוי מנהג העולם דהא שמואל מקרא דלא יחדל אביון מייתי ראיה משמע דאית ליה דבימות המשיח איכא עניות ואע"ג דאם לא היה עניות אין זה הפך הטבע אלא מפני שהוא שלא כמנהג ובימות המשיח אין שום חידוש כלל כי אם שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבינו ז"ל שהפרשה שנאמרה בישעיה וגר זאב עם כבש וגו' הכל הוא דרך משל והביא ראיה לדבר זה בהלכות מלכים תדע לך שמוכרח אתה לומר כן שאם לא תאמר אלא שיהיה כפשטה אם כן תקשה לך למ"ד אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא מצי מכחיש דהאי פרשה לא איירי במשיח דהא בהדיא קאמר קרא ויצא חוטר מגזע ישי וכו' ואפילו שאומר שכל שאר הנבואות לעוה"ב זו ודאי אינו יכול להכחיש שיהיה במשיח ואם מפרש כפשטה איך קאמר אין בין העוה"ז אלא שעבוד מלכיות בלבד הא איכא כל הני האמורות שם בפרשה אלא ודאי שהיה משל ושמואל דריש לענין שעבוד מלכיות כמו שפירשה רבינו ז"ל שר"ל זאב אלו עכו"ם וכבש הוא ישראל וכו'. ולהכי קאמר אין בין העוה"ז וכו' וא"כ כיון שמוכרח אתה לומר לדעת שמואל דאין פרשה זו כפשטה גם למ"ד כל הנביאים לא נתנבאו וכו' אין פרשה זו כפשטה דע"כ לא פליגי אלא שיחודשו דברים שהוא כמנהג העולם אבל הפך מנהג העולם לא וזו היתה כוונתו ג"כ בפ"ט אלא ששם בהלכות מלכים ביאר יותר, זה נ"ל ליישב דברי רבינו ז"ל שלא הביא דברי שמואל אלא כדמות ראיה אבל לא דס"ל כוותיה. אבל מ"מ קשה לזה סוגיא דפ' חלק דפריך על הא דאור הלבנה כאור החמה וגו' ולשמואל דאמר וכו' משמע דלר' חייא בר אבא ניחא ואי כדברי רבינו אפילו לדברי ר' חייא בר אבא נמי קשה דלא ישתנה דבר מטבעו ולהיות אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים אין לך שינוי טבע

גדול מזה. ובספר כסף משנה בסוף הלכות מלכים כתב הרב"י לתרץ השגת הראב"ד ז"ל על ההיא דבן כוזיבא הרגוהו וכו' דרבינו אזיל לטעמיה דפסק כשמואל דאמר אין בין העוה"ז וכו' גם זה קשה למה שכתבתי דפסק כר' חייא בר אבא דאין מקום לתירוץ ההשגה ההיא וצ"ע: **סליקו להו הלכות תשובה בס"ד**